

בין התקרבות לבחינה מחודשת

שותפויות פילנתרופיות ובין-מגזריות לנוכח משבר
מגפת הקורונה בישראל

מילות מפתח: פילנתרופיית עילית, שיתופי פעולה פילנתרופיה-ממשלה, משבר הקורונה

תקציר

עם תחילתו של משבר הקורונה בישראל פרסמו ארגוני הגג המרכזיים בשדה פילנתרופיית העילית המקומי הצהרת תמיכה משותפת ובה מסר חד-משמעי לארגוני החברה האזרחית, שניצבו בפתחו של מאבק הישרדות. מהלך מידי ומשותף זה הוא דוגמה לשותפויות שנוקמו בין שחקנים בשדה בעקבות המשבר ובמהלכו, והוא מעלה שתי שאלות: **כיצד הושפעו שיתופי פעולה פילנתרופיים בישראל לנוכח משבר מגפת הקורונה; וכיצד הושפעו תפיסותיהם של שחקנים בשדה הפילנתרופי כלפי שיתופי פעולה בין-פילנתרופיים ועם הממשלה?**

שיתופי פעולה בין-פילנתרופיים ובין-מגזריים התקיימו ברמות שונות עוד טרם המשבר. עם זאת, ברקע עמדו יחסי גומלין מורכבים ודינמיים של פילנתרופים ישראלים עם הממשל. מדובר ביחסי כוח שהושפעו במשך שנים מתמורות סוציו-פוליטיות וממתחים שהתגלעו בין המגזר העסקי לאלטיה הפוליטית. זאת ועוד, המגפה הגיעה לישראל כאשר המדינה הייתה שרויה במשבר פוליטי מתמשך, שהתבטא בקיומן של ממשלות זמניות שמתנהלות ללא תקציב, ומצב זה השפיע לרעה על ארגונים חברתיים ועל מוטביהם. על רקע זה,

ולנוכח משבר הקורונה ותחושת החירום, ננקטו צעדים מצד הממשלה ומצד שחקנים פילנתרופיים בפרויקטים המשותפים.

בהתבסס על חקירה אתנוגרפית אנו טוענות כי משבר הקורונה בישראל שימש גורם מאיץ ומחדד בשני מרחבי פעולה: במרחב התוך-פילנתרופי הוא האיץ וחיזק שותפויות בין שחקנים וחייד את ההבנה בדבר יתרונותיהן של שותפות וחיבוריות בין-פילנתרופית; ואילו במרחב הבין-מגזרי הוא האיץ ראייה מפוכחת וזהירה של שחקנים בשדה באשר לשותפויות עם הממשל וחייד חשיבה מחודשת על טיבן.

” בימים הללו כשאנו נדרשים להימצא בנפרד אלה מאלה באופן פיזי – מכתב זה מבקש להשמיע קול משותף ומלוכד. חשוב לנו שתדעו שאנו, התורמים והקרנות הפילנתרופיות בישראל, עומדים לצדכם במציאות שנוצרה, קשובים לצרכי העמותות ומחויבים לעשייה החברתית למענה אתם פועלים”¹

ב-17 במרץ 2020, עם תחילתו של משבר הקורונה בישראל, פרסמו פורום הקרנות בישראל ו-JFN ישראל, שני ארגוני הגג המרכזיים בשדה פילנתרופיית העילית² המקומי, הצהרת תמיכה ובה מסר חד-משמעני לארגוני החברה האזרחית שניצבו באותה עת בפתחו של מאבק הישרדות. הצהרת התמיכה, שעליה חתמו עשרות מהקרנות ומהפילנתרופים הגדולים והמובילים³ בשדה הישראלי, ביקשה להשמיע “קול משותף ומלוכד”. היא כללה

1 מתוך הצהרת התמיכה בארגוני חברה אזרחית שהפיצו שחקנים פילנתרופיים בישראל ביום 17 במרץ 2021. העתק נמצא בידי הכותבות.

2 המונח “פילנתרופיית עילית” (elite philanthropy) מתייחס לעשייתם הפילנתרופית של יחידים ו/או משפחות בעלי הון רב. נכללים בו ערוצי תרומה ייחודיים ומגוונים כגון קרנות, תרומה אישית או תרומה עסקית (Schmid & Rudich, 2012). מחקרנו מתמקד בתורמים בעלי הון ובקרנות פילנתרופיות הנמנים עם שדה פילנתרופיית העילית, להבדיל מתורמים אחרים בשדה הפילנתרופיה ובהם יחידים ממשקי בית ותאגידים. יתרה מזו, וכדי להבהיר: מחקרנו עוסק בשאלת שיתופי הפעולה בעת משבר הקורונה בשדה פילנתרופיית העילית ואינו נוגע בשאלה חשובה ומקבילה אחרת – שיתופי הפעולה של ארגוני חברה אזרחית בינם לבין עצמם ועם הממשלה בעת המשבר.

3 בכתיבתנו כאן אנו משתמשות במין הלא-מסומן בעברית (“זכר”), שמתייחס למין טבעי מעורב, כלומר לפילנתרופיות ופילנתרופים ולשחקניות ושחקנים מובילים בשדה.

התחייבות ברורה ומשותפת של תורמים וקרנות להמשיך ולתמוך בעשייה החברתית הקריטית של העמותות והתחייבות נוספת – לפעול להבטחת קיום מיטבי וחוסן על אף המציאות המשברית החדשה והאי־ודאות החברתית, הכלכלית והפוליטית.⁴

מהלך מידי ומשותף זה הוא דוגמה לאחת הדרכים שבהן נרקמו חיבורים ועוצבו שותפויות בין שחקנים בשדה הפילנתרופיה בישראל בעקבות המשבר ובמהלכו, והוא מעלה שתי שאלות: **כיצד הושפעו שיתופי פעולה פילנתרופיים בישראל לנוכח משבר מגפת הקורונה? וכיצד הושפעו תפיסותיהם של שחקנים בשדה הפילנתרופי כלפי שיתופי פעולה בין־פילנתרופיים ועם הממשלה?**

במאמר זה אנו מסכמות את התובנות בקשר לשאלות הללו כפי שהן עולות ממחקר שערכנו בשלהי שנת 2020 ותחילתה של שנת 2021, כאשר הסתמן שתקופת החירום המשברית בישראל מגיעה לכאורה לסיומה הודות למבצע חיסונים מצליח. אלא שהשלכותיו החברתיות, הכלכליות והפוליטיות של המשבר עדיין נוכחות ו"בוערות" במציאות הישראלית.

חשוב להבהיר ולהדגיש כי שיתופי פעולה תוך־מגזריים (בין־פילנתרופיים) התקיימו ברמות שונות כדבר שבשגרה עוד קודם למשבר – החל בגיוס כספים הדדי בין שחקנים פילנתרופיים שונים וכלה בשותפויות אסטרטגיות בפרויקטים חברתיים.⁵ גם שיתופי פעולה בין־מגזריים (פילנתרופיה-ממשלה) היו שכיחים עוד קודם למשבר ואף עוררו מחקר וביקורת (אלמוג־בר וזיכלינסקי, 2010). יתרה מזו, בשנים האחרונות שחקנים פילנתרופיים בישראל עוסקים רבות בשאלת שיתופי הפעולה הבין־מגזריים: זיהוי היתרונות וההזדמנויות מול האתגרים ופיתוח מודלים ופרקטיקות מיטביות.⁶ גם הדרג

4 מתוך הצהרת הפורום (לעיל הערה 1). הצהרת הפורום תואמת [הצהרות דומות של קרנות בינלאומיות](#) שיש בהן קריאה להקל על דרישות הדיווח, לשחרר מענקים מייעוד ולראות בארגונים שותפים מתוך הקשבה לצורכיהם (McCambridge, 2020). שאלה מעניינת היא כיצד משפיע משבר הקורונה על שיתופי פעולה פילנתרופיים במדינות אחרות, אך היא מחוץ ליריעתו של מחקר זה.

5 במחקר מ־2008 מתארת אילנה סילבר את התופעה שהחלה באמצע שנות ה־90 של המאה הקודמת של פילנתרופים המעדיפים לגייס "קואליציות ושותפויות רחבות של עמיתים ותאגידים לטובת פרויקטים פילנתרופיים רחבי היקף" (סילבר, 2008).

6 בארגון JFN יצרו ופרסמו [מדריך ליצירת שיתופי פעולה עם הממשלה](#) (Jewish Funders Network), ופורום הקרנות מוביל מהלך רחב של שיח עם נציגי הממשלה (משרד המשפטים ומשרד האוצר) בנושא האתגרים שביצירת שיתופי פעולה כאלה והצורך בשיפור התהליכים הביורוקרטיים להקלה על קיומם והצלחתם.

המקצועי הבכיר בממשלה מכיר בערך החיובי של שיתופי הפעולה הללו ופתוח לשיח בנושא.⁷ עם זאת, ברקע תהליכי עבודה אלו עומדים יחסי גומלין מורכבים ודינמיים של פילנתרופים ישראלים מובילים עם הממשל ונציגיו. מדובר ביחסי כוח שהושפעו במשך שנים משינויים ותמורות סוציו-פוליטיות בשדה הכוח הישראלי וממתחים ופערים שהתגלעו בין המגזר העסקי שממנו צמחו פילנתרופים בעלי הון לבין האליטה הפוליטית.

זאת ועוד, מגפת הקורונה הגיעה לישראל כאשר המדינה שרויה במשבר פוליטי מתמשך: שלוש מערכות בחירות בתוך שנה וחצי וממשלות זמניות המתנהלות ללא תקציב מאושר. מצב זה השפיע לרעה גם על ארגונים חברתיים שעיסוקם הוא הספקת שירותים חברתיים בתחומי החינוך, הבריאות, הרווחה והתרבות וגם על מוטביהם של ארגונים אלו; בפרט ארגונים שנסמכים על תקציבים ממשלתיים – תמיכות ותשלומים בעבור הספקת שירותים חברתיים במיקור חוץ. על רקע זה של מורכבות מבנית ומורכבות פוליטית ביחסי פילנתרופיה-ממשלה, ומול משבר הקורונה ותחושת החירום שיצר, התקבלו החלטות ונקטו צעדים מצד הממשלה ומצד שחקנים פילנתרופיים בפרויקטים המשותפים הן במרחב התוך-פילנתרופי והן במרחב הבין-מגזרי.

בהתבסס על היכרותנו עם השדה הפילנתרופי בישראל הבחנו בחודשים שלאחר פרוץ המשבר כיצד שיתופי פעולה בין-פילנתרופיים ובין-מגזריים הושפעו, הוגדרו והתעצבו מחדש בעת המשברית ההיא. בהתבסס על חקירה אתנוגרפית שערכנו, שכללה ראיונות, שאלונים ותצפית משתתפת, אנו טוענות כי משבר הקורונה בישראל שימש גורם מאיץ ומחדד בשני מרחבי פעולה: במרחב התוך-פילנתרופי הוא האיץ וחיזק שותפויות בין שחקנים פילנתרופיים וחיידד את ההבנה בדבר יתרונותיה של שותפות וחיבוריות בין-פילנתרופית; ואילו במרחב הבין-מגזרי הוא האיץ ראייה מפוכחת וזהירה בקרב שחקנים פילנתרופיים באשר לשותפויות עם הממשל וחיידד אצלם חשיבה מחודשת על טיבן ומהותן של שותפויות אלו.

7 כך, ננקטו צעדים למינוי נציגים משרדיים או יחידתיים שיהיו אחראים לקשרי העבודה עם שחקנים בשדה הפילנתרופי.

אנו פותחות את המאמר בתיאור השדה האמפירי, כלומר בהתרחשויות ובמהלכים שנקטו בו עם פרוץ משבר הקורונה ובמהלכו. לאחר מכן אנו מתארות את יחסי הגומלין המורכבים שבין פילנתרופיה וממשלה ואת הרקע הסוציו-פוליטי למורכבות זו כפי שעולה מן הספרות המחקרית על פילנתרופיה בישראל. לאחר פירוט המתודולוגיה שבה בחרנו לאיסוף הממצאים מהשדה אנו מציגות את ניתוח הממצאים – (א) בהתייחס לשיתופי פעולה במרחב התוך-פילנתרופי; (ב) בהתייחס לשיתופי פעולה במרחב הבין-מגזרי. בפרק הדיון המסכם אנו כורכות יחדיו את התמות המרכזיות ובוחנות את הקשרים שבין שתי המגמות המנוגדות כביכול שהואצו והתחדדו בשדה הישראלי לנוכח המשבר.

השדה האמפירי: התמודדות פילנתרופית העילית בישראל עם משבר הקורונה

כשפרצה מגפת הקורונה בישראל ונקטו הצעדים של ריחוק חברתי, בידוד וסגר, הוחרף מצבם של הארגונים החברתיים המספקים שירותים: תוכניות ממשלתיות שונות על תקציביהן הוקפאו ועובדי הארגונים המפעילים אותן הוצאו לחל"ת דווקא בעת שבה מוטביהם היו זקוקים לסיוע בשל המשבר – בהספקת מזון, ציוד רפואי וציוד ללמידה מרחוק, בטיפול רפואי וסוציאלי, בהגנה מפני פגיעה או הידרדרות למצבי מצוקה, ועוד. השחקנים הפילנתרופיים לא איחרו להגיב למשבר המתהווה.

הצעד הראשון והמידי שנקטו, כאמור, היה פרסומה של הצהרת תמיכה בארגונים החברתיים על ידי ארגוני התשתית המובילים של הפילנתרופיה הישראלית.⁸ עשרות קרנות פילנתרופיות ופילנתרופים מובילים בשדה השמיעו עמדה אחידה ומגובשת המצהירה על מחויבותם להמשיך את התמיכה במאמצים הקריטיים של הארגונים החברתיים ולהבטיח להם את המקורות הפיננסיים הנדרשים להם בימים ההם של חוסר ודאות.

מהלך חשוב נוסף שיצא לדרך בשלב המשברי הראשוני היה התכנסות של השולחן העגול הבין-מגזרי⁹ בהשתתפות, בין היתר, נציגים של המגזר הציבורי והפילנתרופיה. המטרה

8 פורום הקרנות ו־Jewish Funders Network Israel.

9 השולחן העגול הבין-מגזרי הוא מוסד שהוקם בעקבות החלטת ממשלה משנת 2008 ומפגיש נציגים של המגזרים הציבורי, העסקי והחברתי לדיון בנושאים חברתיים-כלכליים. ראו אתר [שיתופי פעולה בין מגזרים](#), משרד ראש הממשלה, [אגף ממשל וחברה](#).

הייתה לבחון את הצרכים החברתיים שעלו מהמשבר. בעקבות ההתכנסות הקים השולחן העגול הבין-מגזרי שולחנות משנה, והללו התמקדו בצרכים של אוכלוסיות מוגדרות כגון קשישים, נשים, נוער בסיכון, מבקשי מקלט ועובדים זרים. ארגוני התשתית של הפילנתרופיה פעלו גם כאן יחד לצורך ריכוז המידע שעלה בשולחנות העגולים והעברתו בצורה תמציתית לקרנות ולפילנתרופים.

זאת ועוד: ארגוני התשתית הפילנתרופיים החלו לקיים קשר קבוע ביניהם ועם ארגון התשתית המוביל של הארגונים החברתיים ("מנהיגות אזרחית") כדי לעדכן ולהתעדכן בכל הקשור להשפעת המשבר על ארגונים חברתיים. בתוך כך נאסף מידע מחברים ברשת, הועבר מידע על הצרכים בשטח, והתקיים מעקב אחר תרומות החירום של השחקנים הפילנתרופיים השונים למוסדות רפואיים ולארגונים חברתיים שנמצאו בקו הראשון של ההתמודדות עם המשבר הרפואי והחברתי-כלכלי המתהווה.

לצד מהלכים אלו החלו להיווצר יוזמות פילנתרופיות חדשות של פילנתרופים מובילים בשדה, והללו אספו סביבם כוחות פילנתרופיים נוספים. הם יזמו פניות לגיוס תרומות נוספות לארגונים ולמיזמים שהיו מעורבים בהם. כך למשל, פילנתרופים שהיו מעורבים בארגוני חלוקת מזון גייסו תרומות גדולות, חד-פעמיות, מחבריהם שלא היו מעורבים בארגונים אלה קודם לכן. כמו כן חברים ותיקים רתמו תורמים חדשים לתמיכה במיזמים להענקת אשראי לעסקים קטנים ולארגונים חברתיים.

שיתופי הפעולה הפילנתרופיים, על רקע המשבר ובעטיו, לבשו צורות מגוונות. כך הוא המקרה של הקמת קרן אד-הוק להענקת מענקי תמיכה ישירים לעובדי מוסדות תרבות ואמנות שהוקמה ביוזמת אחת הקרנות הגדולות התומכות בתחום התרבות והאמנות בישראל ואשר גייסה למטרה זו תורמים נוספים. כך הוא גם המקרה של פרום פילנתרופיה – תרבות ואמנות. מדובר בהתארגנות של קרנות פילנתרופיות שחברו יחד לקבוצה אחרת של פילנתרופיות וביחד פעלו לתמיכה בפרומו מוסדות התרבות והאמנות כדי שזה יוכל לפעול – בשיאו של המשבר – מול הממשלה לצורך גיבוש קריטריונים רלוונטיים לתיקון מבחני התמיכה במוסדות התרבות והאמנות על רקע המשבר.

מהלך מעניין במיוחד הוא הקמת המיזם "ושמרת". המיזם נועד להגן על האוכלוסייה המבוגרת בדיוור המוגן ובדיוור הסייעודי בעת משבר הקורונה באמצעות גיבוש פרוטוקולים להתנהלות מגוננת והספקת הציוד המגן שנדרש לשם כך. הפרויקט הוקם ביוזמת פילנתרופ-

תורם שגייס למהלך תורמים נוספים ממעגל המכרים שלו ומקרב הקרנות הפילנתרופיות. לאחר שבועות ארוכים שבמהלכם הופעל, הועבר המיזם לאחריותו של משרד הבריאות.

דוגמה נוספת לשיתוף פעולה בין-מגזרי שנוצר על רקע המשבר היא הקמת [מיזם ממשלה-פילנתרופיה לחיזוק ארגונים חברתיים](#). קבוצה של קרנות פילנתרופיות התארגנו יחד כדי להציע מענקים ממוקדים לארגונים חברתיים שנפגעו מהמשבר ושלא עמדו בתנאי הזכאות לתמיכות שהוצעו להם במסגרת התוכניות הממשלתיות. הקרנות איגמו מקורות מימון וחברו לממשלה להקמת קרן משותפת להענקת סיוע כספי לארגונים חברתיים שנפגעו מהמשבר.

שיתופי פעולה אד-הוק להתמודדות עם המשבר קמים גם בעת שנראה שישראל נמצאת בשלבי יציאה מן המשבר הבריאותי. לדוגמה, קרנות פילנתרופיות חברו יחד לאיגום משאבים פיננסיים, ניסיון וידע לטובת הקמת קרן משותפת לתמיכה בארגונים חברתיים המסייעים לקהלי יעד שונים בתהליכי היציאה מהמשבר, בשיקום ובהשתלבות בשגרה שלאחריו באמצעות הקמת שיתופי פעולה עם משרד החינוך ומשרד הרווחה.

אנו טוענות כי את היווצרותם של שיתופי פעולה כאלה ואחרים, ובפרט אלו המתקיימים במרחב הבין-מגזרי בין השדה הפילנתרופי למשרדי הממשלה, יש לבחון לנוכח המורכבויות המבניות והסוציו-פוליטיות שנמצאות ברקע יחסי הפילנתרופיה והממשל בישראל. מורכבויות ומתחים אלו נסקרו במחקר הישראלי המצומצם של פילנתרופיית העילית בישראל, כפי שנציג להלן.

ביקורתיות וזעם אזרחי: יחסי הכוח פילנתרופיה-ממשלה בישראל על רקע שינויים מבניים וסוציו-פוליטיים

המחקר הסוציולוגי על פילנתרופיית העילית בישראל, ובפרט זה שעוסק ביחסי הכוח בין האליטה הפילנתרופית והשלטון, מועט. עם זאת, הוא מתאר שדה דינמי, שבמסגרתו מתרחשים התפתחויות ותהליכי שינוי – הן ברמה המוסדית-ארגונית והן ברמת השיח, התפיסות והפרקטיקות של השחקנים הפועלים בו.¹⁰ התהוותה והתגבשותה

10 ראו חסקי-לוונטל וקבלו, 2006; ברקאי, 2008; סילבר, 2008; שמעוני, 2009; קראוז-להב, 2013; 2020; Silber, 2012; Schmid & Rudich, 2012; Shimoni, 2017; Krauz-Lahav & Kemp, 2020

המהירה של הפילנתרופיה הישראלית בעשורים האחרונים מתוארת כקשורה לגורמים ולתהליכים חברתיים-כלכליים, בכללם הצטמקות מדינת הרווחה הישראלית, התפשטות קווי מדיניות נאו-ליברליים, עלייה חדה בפערים ובאי-שוויון החברתי, כרסום גובר בזכויות חברתיות וגידול דרמטי בצרכים חברתיים שנותרים מחוץ לטיפול של המדינה (סילבר, 2008; 2012).

מאז שנות ה-80 של המאה הקודמת, ולאחר מסורת ארוכת שנים של ריכוז מאמצי גיוס הכספים בעיקר בתרומות מחו"ל ומקרב יהדות ארצות הברית ואירופה (חסקי-לוונטל וקבלו, 2006), גדל חלקם של הפילנתרופים הישראלים בשדה, ותרומתם נעשית, בין היתר, באמצעות קרנות פרטיות ותאגידיות. ולכן – מן ההיבט המוסדי – ניתן לומר כי בעשורים האחרונים אנו עדים בישראל לצמיחתם של מגוון מוסדות פילנתרופיים עצמאיים: קרנות משפחתיות, תאגידיות ואחרות המגייסות, מתווכות ומפנות תרומות לתוכניות ולמיזמים חברתיים (גדרון ועמיתים, 2006). כיום מנהלים חלק מהפילנתרופים המובילים בישראל את פעילותם באמצעות ארגונים, עמותות וקרנות פרטיות (רודיק, 2007), שלעיתים קרובות מנוהלות על ידי הפילנתרופים עצמם (Silber, 2012). בשנים האחרונות הולכת ומתבססת התופעה המתפתחת של הקמת קרנות משפחתיות ישראליות (ברנר ועמיתים, 2010).

התהוות זו של פילנתרופיה ישראלית מוסדית נחקרה לעומק בעבודתה של אילנה סילבר (2008). סילבר בחנה כיצד כמה מהפילנתרופים המובילים תופסים את תפקידם בהתפתחות השדה וביצירתה של "תרבות נתינה" ישראלית ואת השיח הפילנתרופי ההולך ומתעצב בידיהם בשנים האחרונות. בהמשך עבודתה היא חוקרת את יחסם לתפקידה ולתפקודה של המדינה וכלפי נבחרי הציבור ה"פוליטיקאים". סילבר מצביעה על תפיסותיהם הפוליטיות והערכיות ועל קיומו של "זעם אזרחי" כמניע לנתינה הפילנתרופית (Silber, 2012). ואכן, סוגיית הביקורת על תפקידה והתנהלותה של הממשלה בפתרון בעיות חברתיות בכלל ובמסגרת שיתופי פעולה חברתיים-פילנתרופיים בפרט נדונה במחקר העכשווי על פילנתרופיית עילית בישראל.¹¹ המחקר מצביע על האמביוולנטיות המובנית ביחסם של הפילנתרופים כלפי הריבון ונציגיו. ברוך שמעוני מתאר כיצד פילנתרופים מובילים – על אף תפיסותיהם השליליות כלפי הממשלה ונציגיה – מצפים למעורבות ממשלתית בפרויקטים שהם מייסדים, ואף דורשים אותה (Shimoni, 2017). ואילו מחקרה האתנוגרפי של נועה

11 אלמוג-בר וזיכלינסקי, 2010; שמיד ושאל בר ניסים, 2015; קראוז-להב, 2020; Krauz-Lahav & Kemp, 2020; Shimoni, 2017; 2020

קראוז־להב מציג יחסי גומלין מורכבים, מתוחים ושבריריים של שחקנים פילנתרופיים בישראל עם השלטון הפוליטי (קראוז־להב, 2020).

ואולם כדי להבין את הרקע לאמביוולנטיות ולמורכבות שמאפיינות את יחסם של שחקנים פילנתרופיים לריבון, יש לבחון את יחסי הכוח פילנתרופיה-ממשלה בהקשר הסוציו-פוליטי הרחב יותר של תהליכי שינוי כלכליים, חברתיים ופוליטיים בשדה הכוח הישראלי.

לצד תהליכי שינוי מבניים בכלכלה הישראלית בעשורים האחרונים והשפעתם על הרכבן של האליטות העסקיות המקומיות (ממן, 2004) נדרשים חברי הקהילה העסקית להתמודד עם מאבקים תרבותיים-פוליטיים בחברה הישראלית ועם התערעורתה של התרבות הפוליטית הקולקטיביסטית וכניסתם המואצת של ערכים נאו-ליברליים (פילק ורם, 2004). מאבקים ומעברים אלו באים לידי ביטוי בשדה פילנתרופיית העילית עצמו בעשייה של השחקנים הפילנתרופיים ובשיח הפילנתרופי שהם מקיימים (Krauz-Lahav & Kemp, 2020). תמר ברקאי טוענת כי הקהילה העסקית מנסה לקדם סדר יום חילוני-ליברלי דרך פעילותה בשדה האחריות החברתית התאגידית. העשייה הפילנתרופית של ראשיה נובעת, במובהק, מתחושתם שהמדינה נמצאת במשבר חברתי עמוק ומושפעת מהתפתחויות ומאירועים פוליטיים ספציפיים – כגון רצח רבין ועלייתה של ש"ס – הנתפסים בעיניהם כמאיימים על מעמדם הפרוויולגי כאליטה אשכנזית, חילונית, ציונית וליברלית (ברקאי, 2008). גם בשדה הפילנתרופיה הפרטית נכרכת פעולת הנתנה עם תחושה של שליחות לאומית. סילבר מראה כיצד דפוסי הנתנה של פילנתרופים ישראלים התאפיינו פעמים רבות במעורבות ציונית וב"התנדבות חלוצית". לטענתה, השיח המלווה את הנתנה של הפילנתרופים הגדולים הוא שיח של "אין ברירה" המונע מתחושת דחיפות לפעולה חברתית ומלווה בזעם כלפי המדינה והפוליטיקה הישראלית (סילבר, 2008; Silber, 2012).

הן מושאי מחקרה של סילבר (2008) בשדה הפילנתרופיה הפרטית והן מושאי מחקרה של ברקאי (2008) בשדה התאגידי הם מראשי ומייסדי הקהילה העסקית ומשתייכים ברובם לאליטת ההון הוותיקה בישראל. אליטה זו הייתה מורכבת במשך שנים ממשפחות אשכנזיות מבוססות ומופרות בעולם העסקי ובציבוריות הישראלית שצברו את הונן גם הודות לחיבור ההיסטורי עם "אצולת" מפלגות השלטון (מפא"י, העבודה) מאז ימי קום המדינה (עציוני-הלוי, 1997; פרנקל, 2000). בעקבות המשבר שחוותה אליטה זו מאז המהפך הפוליטי ב-1977 והכרסום המתמשך בכוחה של מפלגת העבודה בשדה הכוח הפוליטי הפנו ראשי הקהילה העסקית את עיקר תרומותיהם למטרות לאומיות, מתוך

שהם מנסים לקדם באמצעות פעילותם הפילנתרופית סדר יום חילוני-ליברלי, המוצע כהגדרה מחודשת לציונות ומשמש הון סימבולי ופוליטי מרכזי במאבק המתמשך על ההגמוניה הישראלית (קימרלינג, 2001; ברקאי, 2008). ההתמודדות שפילנתרופים חברי הקהילה העסקית נדרשים לה לנוכח שינויים סוציו-פוליטיים אלה הופכת בעשור האחרון למורכבת ומאתגרת עוד יותר עם עלייתן של אליטות פוליטיות ימניות-דתיות חדשות, התבססותן של הימין הפוליטי בשלטון והתחזקותו של שיח פוליטי לאומני ופופוליסטי (קראוז-להב, 2020; Krauz-Lahav & Kemp, 2020).

הצביון הלאומי והמאפיינים המדינתיים-ציוניים של העשייה של פילנתרופים ישראלים עולה גם ממחקרם של נאוה ברנר ועמיתים (2010). במחקר זה מתברר כי הדפוס של הפניית מרבית המשאבים כלפי מטרות ישראליות פנים-מדינתיות אינו תואם את היותה של ישראל שחקן כלכלי מוביל ואת חברותה בארגון מדינות OECD, ואף אינו עולה בקנה אחד עם השינויים בדפוסי הפילנתרופיה של הקהילות היהודיות בתפוצות ועם המגמה המתחזקת להעדיף מטרות אוניברסליות וגלובליות על פני תרומה לישראל. ואכן, שלא כמו במדינות המערב, הפילנתרופיה המוסדית בישראל מעורבת מאוד בפעילות ממשלתית-ציבורית, למשל בהשתתפות במימון בתי חולים ציבוריים, בתי ספר וגופים ציבוריים אחרים (שם).

מתחים ודיסוננסים אלה מספקים את הרקע ההיסטורי והסוציו-פוליטי ליחסם האמביוולנטי של שחקנים בשדה הפילנתרופי הישראלי כלפי הממשלה: מצד אחד, הם מותחים ביקורת על תפקידה ועל התנהלותה בפתרון סוגיות חברתיות, ומן הצד האחר הם מביעים הבנה והשלמה עם הצורך ההכרחי בשיתוף הפעולה עימה ובגיוס מעורבותה בפרויקטים שהם מייסדים. קראוז-להב מצביעה על תחושותיהם הקשות לעיתים של שחקנים בשדה הפילנתרופי הישראלי לנוכח מה שהם תופסים כהתנהלות לא-הוגנת ופופוליסטית של פוליטיקאים ונציגי ממשלה מול פילנתרופים בעלי הון. הם מאפיינים את יחסיהם עם הריבון הנבחר – הממשלה, הפוליטיקאים והרגולטורים – כיחסי כוח מורכבים, מתוחים ורגישים, בייחוד כאשר מדובר ביוזמות ובשותפויות פילנתרופיות בין-מגזריות. לצד זאת, הם מפגינים מודעות עצמית גבוהה באשר לבעייתיות המובנית במפגש שבין הון ושלטון בזירה הפילנתרופית-חברתית ובשותפויות עם גופים ממשלתיים. זהו דיון מרכזי וער, שמתקיים בשדה הישראלי בפורומים שונים שמשותפים בהם פילנתרופים ואנשי מקצוע וסובב סביב שאלת תפקידה ומשמעותה הפוליטית של הפילנתרופיה במערכת שלטונית דמוקרטית (קראוז-להב, 2020). מחקרן של מיכל אלמוג-בר ואסתר זיכלינסקי (2010)

מתאר גם הוא את המורכבות ביחסי הגומלין שבין פילנתרופיה וממשלה, והוא עושה זאת מן ההיבט המוסדי באמצעות מקרה מבחן של שותפות בין-מגזרית שכשלה בשל פערים תפיסתיים, מחסומים מבניים ובעיות אמון בין הצדדים. מחקרן זה הוא חלק מגוף ידע ומחקר מתהווים בנושא שיתופי פעולה פילנתרופיה-ממשלה, כפי שעולה ממאמרם של טופלר ואלן אברמסון (Toepler & Abramson, 2021).

יחסי הגומלין המורכבים והשבריריים בין הפילנתרופיה לממשלה והיחס האמביוולנטי של שחקנים פילנתרופיים כלפי השלטון הנוכחי הם הרקע המאפשר למגפת הקורונה לשמש מקרה מבחן שבאמצעותו ניתן ללמוד על האופנים שבהם שותפות וחבוריות ובחינה ונסוגה מתרחשות במרחבים התוך-פילנתרופי והבין-מגזרי בעיתות של משבר חברתי-כלכלי קיצוני.

שיטת המחקר

פרנסי אוסטורור טוענת כי רק כאשר מוסטת תשומת הלב המחקרית מן הבחינה של הרציונל העומד בבסיס הנתינה הפילנתרופית אל בחינת האופנים שהפילנתרופיה מבוצעת ומנוהלת בהם, רק אז מקבלת פילנתרופיית העילית את ייחודיותה (Ostrower, 1995). לפיכך ביססנו את מאמרנו זה על עבודת שדה אתנוגרפית משולבת: ראיונות עומק, תצפית משתתפת ואיסוף מידע משאלונים.

כדי לבחון כיצד הפילנתרופיה הישראלית התמודדה ומתמודדת עם משבר הקורונה המתמשך באמצעות שותפויות תוך-פילנתרופיות ובין-מגזריות, ערכנו בשלהי שנת 2020 ובראשית שנת 2021 ראיונות עומק בתוכנת "זום" עם חמש אינפורמנטיות שממלאות תפקידי מפתח בשדה המקומי. כדי לקבל זווית ראייה רחבה יותר על השדה, שתאפשר לנו להכיר את דרכי השיח וההתנהלות הרווחות בו בעקבות ובמהלך המשבר, קיימנו תצפית משתתפת במגוון פגישות ופורומים פילנתרופיים (כולם ב"זום"). בנוסף עשינו ניתוח תמות של מידע שאספנו באמצעות שאלונים שמילאו מנהלים של כ-60 קרנות פילנתרופיות (במסגרת מחקר של שדה הפילנתרופיה המוסדית בישראל). השילוב של שיטות המחקר השונות אפשר לנו לאסוף ולנתח ממצאים אמפיריים עדכניים ולחקור את האופנים שבהם שותפויות תוך-פילנתרופיות ובין-מגזריות נוצרו ונוהלו ואת דרכי ההתייחסות של שחקנים פילנתרופיים כלפי אותן שותפויות בעיצומו של משבר חברתי-

כלכלי חסר תקדים. באמצעות הניתוח הרב־ממדי מאמר זה מבקש להצביע על המורכבות הגוברת של יחסי הכוח פילנתרופיה-ממשלה כפי שנחוותה על ידי שחקנים מרכזיים בשדה הפילנתרופי ולבחון את המתחים והפערים הבין־מגזריים בהקשרם המבני והסוציו־פוליטי הרחב.

אשר לגבולות מחקר זה – חשוב להבהיר כי גם הראיונות והתצפיות שערכנו וגם השאלונים מביאים את נקודת המבט של שחקנים מרכזיים בשדה הפילנתרופי וכי זוהי נקודת המבט שבחרנו לבחון ולנתח במחקרנו. נקודת המבט של הדרג המקצועי הבכיר בממשלה על שיתופי הפעולה עם הפילנתרופיה, אף שאינה נבחנת כאן, היא נקודת מבט משלימה וחשובה להבנת התמונה הכללית של זירת שיתופי הפעולה בישראל.

שיתופי פעולה תוך־פילנתרופיים: מגמת התקרבות, איחוד שורות ותחושת יחד לנוכח משבר

”בשלב מוקדם מאוד הכתה בנו ההבנה שהמשבר הזה הוא שום דבר שאנחנו יכולים להבין אותו או להתגבר עליו לבד”

א', מנהלת של ארגון פילנתרופי גדול ואינפורמנטית מרכזית בשדה, מתארת במילותיה את התחושה שאחזה בה ובעמיתותיה כאשר החלה להתפשט בישראל במהירות מגפת הקורונה, בחודש מרץ 2020, וכאשר כבר היה ברור כי מדובר במשבר בריאותי, כלכלי וחברתי חסר תקדים. כאשר שוחחנו עימה ועם אינפורמנטיות נוספות בשדה על הדרכים ששחקנים פילנתרופיים בחרו להתמודד בתקופה מאתגרת זו, הייתה התמה המרכזית שעלתה מדבריהן ההתחזקות הברורה של ה”שותפות” כגישה חשובה וכדרך התמודדות רצויה בתוך השדה הפילנתרופי.

אינפורמנטית אחרת הסבירה כי בהתבוננות לאחור היא יכולה לזהות שלושה שלבים בהתנהלות של הפילנתרופיה הישראלית בעת המשבר: **השלב הראשון**, הכאוטי, החירומי והקצר, התאפיין באינדיווידואליזם. פילנתרופים וקרנות העבירו מענקי חירום באופן עצמאי למוסדות בריאות ולארגונים חברתיים שעיימם עבדו קודם לכן. מתוך השלב הכאוטי הזה צמחה ההבנה שהפילנתרופיה יכולה וצריכה להיות עמוד שדרה ועוגן לארגונים החברתיים, ועל רקע זה התגבשה ופורסמה הצהרת התמיכה המשותפת שהוזכרה לעיל. **השלב השני** התאפיין במהלכי התארגנות להחלפת מידע, ידע ותובנות ולהצמחת שיתופי

פעולה בעת חירום. **בשלב השלישי** כבר החלו להיבחן שאלות שמעבר לתקופת החירום – מה נוכל לעשות בטווח הזמן הבינוני כדי לתת מענה ראוי למשבר?

כל המרואיינות תיארו כיצד המסר של "איחוד שורות" התפשט בשדה עם חברתם המיידית של ארגוני הגג הפילנתרופיים – "פורום הקרנות", "JFN Israel", "יכולים נותנים", "מנהיגות אזרחית" – לעבודה משותפת שהתבססה על תקשורת פתוחה ושוטפת, עדכונים הדדיים והחלפת ידע אינטנסיבית. היעד שהם הציבו לעצמם היה לספק מענה מידי ומועיל לצורכי החירום השונים שעלו מהארגונים החברתיים בעת התפרצות המשבר ולתוכו. מאפיין חשוב היה שיתוף הידע והמידע בתגובה למשבר, שהלך והתרחב בחלוף השבועות והחודשים, באמצעות מפגשי פורומים פילנתרופיים וקבוצות עניין. הללו הוקמו טרם המשבר על ידי ארגוני הגג, ופעילותם גברה והפכה אינטנסיבית עוד יותר במהלכו. המפגשים התקיימו בתדירות גבוהה ובהשתתפות נרחבת של פילנתרופים ומנהלי קרנות, ששיתפו זה את זה בהתמודדויות ובאתגרים, בחנו יחד את אפשרויות המענה לצרכים היחודיים שעלו מהשטח ולמדו מן התובנות של עמיתיהם.

תהליכי שיח שכאלו ורמת שיתופיות שכזו בין קרנות ובין הפילנתרופים לבין עצמם אינם דבר של מה בכך, גם לדעתן של המרואיינות, והם מעידים, לתפיסתן, על ההבנה של השחקנים בשדה את החירומיות שבמציאות החדשה. מתוך המחויבות העמוקה של הקרנות והפילנתרופים לארגונים החברתיים מתחזקת נכונותם יוצאת הדופן, שלא כמו בימי שגרה, להיחשף כתורמים. המרואיינות הביעו את דעתן שאותו שיח משתף, פתוח ומפרגן עשוי להעיד על הצורך של הפילנתרופים לחלוק, לשתף ולהשתייך, בפרט בתקופה משברית ובמציאות הכאוטית שנוצרה. לדבריהן, התוצאה של אותו שיח משתף, שנעשה רווח יותר ויותר ככל שהחריף המשבר, היא תחושת הנוחות הגבוהה המאפיינת היום את השחקנים הפילנתרופיים לפנות זה לזה ולשתף איש את רעהו בנוגע למיזמים פוטנציאליים משותפים. סביר להסיק, אם כך, שמגמת השותפות והשיתופיות ברמה הדיסקורסיבית וההצהרתית שימשה קרקע פורייה להתנעתם של שיתופי פעולה פילנתרופיים ברמה המעשית. ובלשונה של אחת האינפורמטניות: "כיום, יותר מלפני המשבר, נוח להם יותר לשתף וגם לבקש ולגייס זה מזה. החיבוריות והשיתופיות ביניהם מאוד התחזקה בתקופה הזו".

ואכן, ממחקר שערכנו בשדה המוסדי, בקרב עשרות קרנות פילנתרופיות, עולה כי הנושא של שיתופי פעולה וחבירה לשותפויות פילנתרופיות היה ועודנו מרכזי בעבור המשיבים

כאשר ביקשנו מהם לתאר כיצד הקרן שבראשה הם עומדים הושפעה ממשבר הקורונה. רובם הגדול דיווחו כי ההשפעה העיקרית של המשבר הייתה על דרכי הפעולה של הקרן – כלומר, הפרקטיקות והאופרציות שבאמצעותן היא יישמה את פעילותה במהלך המשבר, ובפרט כניסתה לשותפויות אד-הוק עם קרנות אחרות ואיגום משאבים סביב צורכי חירום שעלו מהשטח ומן הארגונים החברתיים. המשיבים לשאלון שלנו העידו על רצון הולך ומתחזק בשותפויות בשדה הפילנתרופי כתוצאה מהמשבר, הכירו בערכם הרב של שיתופי פעולה ושל איגום משאבים פילנתרופיים ותיארו את השותפויות האלה כמוצלחות ומועילות בעיתות משבר. היו בהם שתיארו כיצד בחרו להירתם למהלכים משותפים הקשורים למשבר באופן שעודד גיוס והקצאת מענקים מיוחדים נוספים לצורכי חירום (כלומר, כסף "חדש", שלא על חשבון יעדי התמיכה של הקרנות בשגרה).

לצד חבירה משותפת של ארגוני הגג הפילנתרופיים שעודדה שיתופיות ברמת השיח בין השחקנים בשדה התפתחו בשלב השני גם צורות שונות של שותפויות פילנתרופיות בחבירה מעשית של קרנות ותורמים לכדי פרויקטים משותפים שהוקמו במטרה לענות על צורכי חירום. רוב האינפורמנטיות ששוחחנו עימן התייחסו לשיתופי הפעולה בקרב השחקנים בשדה הפילנתרופי בתקופה זו כ"מוצלחים ביותר" ותיארו התגייסות מהירה ומרשימה לטובת גיוס משותף של סכומים גדולים לצורכי חירום. גם בהקשר של שותפויות פילנתרופיות קיימות (כלומר, שותפויות שהוקמו טרם משבר הקורונה) הן תיארו מגמה של חיזוק, טיוב והעמקת הקשרים. ובמילים אחרות, השיח בין שותפים קיימים הפך במהלך המשבר לפתוח, משתף ויעיל יותר, והעבודה המשותפת נעשתה בשקיפות הדדית גבוהה מאוד. הגישה של "בואו נעשה את זה יחד" התבטאה גם בתמיכה משותפת בפרויקטים ובארגונים שלא היו תומכים בהם אלמלא המשבר.

משיחותינו עם המרואיינות עולה כי שיתופי פעולה רבים שנוצרו בשדה בין שחקנים פילנתרופיים במהלך המשבר התבססו על היכרות ועבודה משותפת קודמות, על תחושה נוחה ועל אמון הדדי חזק, ולעיתים סביב הניסיון למקסם את המימון הממשלתי באמצעות חבירה משותפת לפעילות סגור מול הממשלה. המרואיינות הצביעו על שלושה סוגים של שיתופי פעולה בשדה הפילנתרופי: **האחד** – גיוס הדדי בין התורמים והקרנות לבין עצמם למען פרויקטים וארגונים שהם היו מעורבים בהם ממילא עוד טרם פרוץ המשבר. הללו היו זקוקים כעת למענקי חירום, דוגמת ארגונים לחלוקת מזון. **השני** – פרויקטים משותפים שהוקמו אד-הוק לצורך מענה לצורכי חירום, כגון "ושמרת" שהוזכר לעיל. הסוג **השלישי** – שיתופי פעולה אסטרטגיים לטווח הבינוני או הארוך (ומשתייכים למעשה

לשלב השלישי של שלבי התנהלות הפילנתרופיה במשבר), דוגמת פורומים נושאים משותפים של קרנות לשם תמיכה בתחומים שנפגעו אנושות מהמשבר (למשל פורום אמנות ותרבות) או קרן משותפת לכמה קרנות שהוקמה כדי לתמוך בתהליכי היציאה מהמשבר, השיקום וההשתלבות בשגרה שלאחריו. כל אלו, כך סיפרו המרואיינות, חייבו את השותפים להפגין יכולות גבוהות של גמישות, דינמיות, מהירות תגובה והסתגלות. היכולות הנחוצות האלה אתגרו לעיתים דווקא את הקרנות הגדולות, שערוכות פחות מהקרנות הבינוניות והקטנות לשינויים ולהתאמות. אם כך, האתגר העיקרי שניצב לפני השחקנים הפילנתרופיים, בעקבות ובמהלך משבר הקורונה, היה ההתמודדות עם שינויים בה בעת הוא היה גם הזדמנות לבחינה עצמית מחודשת.

נראה כי ההכרח להתמודד עם מציאות משתנה ועם אי־ודאות מתמשכת חידד והאיץ אצל רבים מהשחקנים הפילנתרופיים את הבנת תפקידה של הפילנתרופיה בעיתות משבר חברתי־כלכלי, ובתוך כך את חשיבותן של השותפות והחיבוריות הבין־פילנתרופית בזמנים של שינויים וטלטלות. האינפורמנטיות, הנושאות בתפקידי מפתח בשדה, תיארו כיצד המשבר חיזק מאוד את תחושת היחד של הקרנות והפילנתרופים, את ההבנה של כוחם המשותף ואת וההכרה בו. שותפות זו, כך הם הבינו בשלב מוקדם מאוד של המשבר, היא הכרחית מול תחושת הכאוס אצל הארגונים החברתיים ובשדה החברה האזרחית בכללותו. ואכן, המהלך של ארגוני הגג הפילנתרופיים בפרסום הודעת התמיכה והצהרת הכוונות המשותפת עם פרוץ המשבר במרץ 2020 היה מבוסס על ההבנה שמול זעזועים ושינויים טקטוניים יש צורך לספק לארגונים החברתיים "עמוד שדרה" יציב ורשת ביטחון. ובלשונה של אחת המרואיינות: "אם יש משהו שהפילנתרופיה יודעת לעשות זה להיות עוגן". הבנת החשיבות של פעולה משותפת בשדה הפילנתרופי נבעה מתפיסת התפקיד העצמית של השחקנים בשדה, שהבינו את "התפקיד החברתי העמוק של פילנתרופיה בלהמשיך להיות הגורם היציב והמתן" בעת סערה כלכלית־חברתית. "זו המהות של פילנתרופיה", קבעה מרואיינת אחרת. היא הסבירה כיצד הבינו ראשי הארגונים הפילנתרופיים שאת תחושת היציבות והעמידות הם יוכלו להשיג באמצעות חבירה ויצירה של "מכפיל כוח" מול השדה החברתי. כל האינפורמנטיות ששוחחנו עימן הביעו הסכמה גורפת שמשבר הקורונה חיזק את ערך השותפות בתוך השדה הפילנתרופי וטייב הן את היישום והן את האיכות של השותפויות.

תמימות דעים זו של האינפורמנטיות מקבלת חיזוק ממצאי המחקר שערכנו בשדה המוסדי בקרב עשרות קרנות פילנתרופיות. רובן הגדירו את משבר הקורונה כאירוע

שהדגיש, חידד והאיץ את הצורך בחיבורים ובשותפויות בשדה הפילנתרופי ושלא כדחף קרנות לכניסה ליוזמות משותפות. 77% מהמשיבים ענו שהם נמצאים בשגרה בשותפויות ובחיבורים כאלה עם עמיתים בתוך השדה הפילנתרופי והכירו ב"רווחים" וביתרונות שחבירות אלו מניבות. רובם תיארו רצון, שאיפה וחיפוש אחר שיתופי פעולה נוספים עם קרנות אחרות – נטייה שכאמור הלכה והתעצמה במהלך המשבר ובעקבותיו. אחת התקוות שהמשיבים הביעו בהסתכלות ארוכת טווח לעתיד הייתה שמשבר הקורונה יהיה "הזדמנות אמיתית לשינוי עומק בשדה החברתי והפילנתרופי" במובן של יצירת יותר שיתופי פעולה, שיתוף במידע, תכלול ואיגום משאבים ומיזוג יוזמות וארגונים. הם דיברו על ההבנה שנוצרה בעקבות המשבר ששותפויות פילנתרופיות הן הבסיס המיטבי ליצירת אסטרטגיות פעולה יציבות וחסינות בפני משברים קיצוניים.

מנהלי וראשי קרנות תיארו את היכולת של קרנות לשתף פעולה בינן לבין עצמן כ"מכפיל כוח" מול שני המגזרים – ראשית, ככוח מניע לתהליכי התייעלות בקרב הארגונים החברתיים; ושנית, ככוח משפיע מול הדרג המקצועי ומקבלי החלטות במגזר הממשלתי. ואכן בהקשר זה שררה ההבנה בקרב המרואיינות והמשיבים ששותפויות פילנתרופיות הן כלי מועיל והכרחי למינוף העשייה ולהגברת ההשפעה מול הממשלה. בנושא זה, של יחסי הכוח המשתנים בין השדה הפילנתרופי המקומי לבין הממשלה בישראל במהלך ובעקבות משבר הקורונה, נדון להלן.

שיתופי פעולה בין-מגזריים: אמביוולנטיות ומורכבות כלפי שותפויות פילנתרופיה-ממשלה לנוכח המשבר

"היו כאלה שהעידו שהעבודה עם הממשלה השתפרה בתקופה זו [...] אבל התחושה של משבר אמון מאוד חזקה"

בכל הראיונות שקיימנו העידו האינפורמנטיות על תחושות של אכזבה, כעס ותסכול כלפי הממשלה על רקע המשבר. תחושות אלו עלו בדרכים שונות גם בתצפית המשתתפת שקיימנו בפורומים פילנתרופיים והן הופיעו גם בשאלונים שהפצנו בקרב קרנות פילנתרופיות. הביקורת הופנתה כלפי החלטות הממשלה באופן כללי באשר לניהול המשבר (וכלפי הפוליטיזציה של המשבר, בהיעדר ממשלה יציבה). ואולם ביקורת נוקבת יותר נמתחה על התנהגות הממשלה מול מיזמים משותפים לה ולפילנתרופיה. בכמה מן המקרים קיבלה הממשלה החלטות עצמאיות וחד-צדדיות על הקפאת מיזמים ועל הוצאת

עובדיהם לחל"ת, ובלי להתייעץ לפני כן עם השותפים הפילנתרופיים. המסר של התנהלות זו היה, לדעת המרואיינות והמשיבים, שהממשלה תופסת את יחסי השותפות בצורה רזה, כלומר מימון משותף בלבד, ולא כשותפות לאחריות ולתהליכי קבלת ההחלטות. האינפורמנטיות העידו על הלם של ממש בקרב הפילנתרופיה ועל אובדן האמון מצד הקרנות: "התחושה הייתה קשה [...] שהממשלה מסובבת את הגב והולכת".

חרף התחושות השליליות לנוכח ההתנהלות החד־צדדית של הממשלה נטו שחקנים פילנתרופיים לקחת אחריות ולהוסיף את המשאבים החסרים שנדרשו לאחר הקפאת הפעילות והמימון מצד הממשלה כדי שהפעילות במיזמים המשותפים לא תיפסק (טיפול בקשישים, בנוער בסיכון, בנשים במצבי אלימות, במבקשי מקלט). הם הבינו כי אלו נדרשים במיוחד בשל המשבר: "אף מיזם לא התפרק. הפילנתרופיה המשיכה לפעול ומילאה את הוואקום שהממשלה השאירה כשנסוגה והפסיקה את המיזמים ברגעי המשבר הקריטיים".

גם המהלך של הקמת השולחנות העגולים הבין־מגזריים במטרה ליצור שיתוף מידע בין הממשל לחברה האזרחית על הצרכים בשטח התברר כמאכזב. וכך, כבר במאי 2020 הסתיימה הפעילות בשולחנות העגולים בתהליך של התמוססות ולא בסיום מוצהר.

לעומת הקשר המקרטע עם הממשלה במנגנוני איסוף ושיתוף המידע שהוקמו באופן ייעודי להתמודדות עם המשבר, נשמרו בעת המשבר יחסי דיאלוג, החלפת מידע וחלוקת תפקידים בין הממשלה לבין פרויקטים פילנתרופיים שהתנהלו באופן עצמאי ונפרד אבל נהגו לקיים דיאלוג כזה עוד קודם למשבר הקורונה. ואכן, הפרויקטים הפילנתרופיים התגייסו לסייע בחלוקת סלי מזון וציוד דיגיטלי ללמידה מרחוק על פי המסרים שהגיעו מהממשלה, באותו האופן שהיו מועברים קודם למשבר.

מלבד אלה נוצרו במהלך משבר הקורונה שיתופי פעולה חדשים בין הפילנתרופיה לממשלה, דוגמת פרויקט "ושמרת", שהוא שיתוף פעולה בתוך השדה הפילנתרופי. אחת האינפורמנטיות תיארה כיצד היה עניין בקרב הפילנתרופיה, בעת הקמת הפרויקט, בשיתוף פעולה עם משרד הבריאות, אלא שבשלב החירומי לא בשלו התנאים לכך והפילנתרופיה לא המתינה לשיתוף הפעולה. היא הוסיפה כי משרד הבריאות לא יכול היה להתעלם מהפרויקט ומהצלחתו ולכן אימץ בשלב מאוחר יותר את המודל והקים על בסיסו את הפרויקט "מגן אבות ואימהות".

דוגמה אחרת שציינו האינפורמנטיות לשיתוף פעולה פורץ דרך ויוצא דופן היא הקמת [מיזם ממשלה-פילנתרופיה לחיזוק ארגונים חברתיים](#) – קרן משותפת להענקת סיוע כספי לארגונים חברתיים שנפגעו במהלך המשבר. כרבע מכספי הקרן נתרמו על ידי קרנות פילנתרופיות הפועלות בישראל, ויתר הסכום הועמד מתוך התקציב הממשלתי. הקריטריונים להענקת הסיוע לארגונים חברתיים התבססו על מבחני תמיכה מקובלים במשרד הרווחה לאחר שהם שונו במקצת במשא ומתן בין הממשלה לבין הפילנתרופיה והותאמו כדי להרחיב את הגישה לכספי הקרן בנסיבות המשבר. האינפורמנטיות הדגישו כי שיתוף הפעולה הזה, שהוא תולדה של המצב המשברי המובהק, הוא פורץ דרך ויוצא דופן בכך שלאשונה הוקמה בישראל קרן כספית משותפת לשני מקורות שונים בתכלית – תקציב ציבורי וכספי פילנתרופיה¹² – כששני הצדדים מגיעים להסכמה ביניהם על הקריטריונים לחלוקה, והחלוקה עצמה נעשית באמצעות ועדה משותפת.

האינפורמנטיות תיארו כיצד המהלך חשף אחדים מן האתגרים שבבניית שיתוף פעולה בין הממשלה לבין הפילנתרופיה: אתגרי שפה והמשגה (למשל, בהסכמה על מבחן תמיכה), פערים בצורות ההתנהלות (תוכניות אסטרטגיות ופרוצדורה ממשלתית) ובמגבלות הסמכות (למשל כוחם המכריע של ועדת היגוי ממשלתית או של ועד מנהל של קרן פילנתרופית או כוחו של הדרג הפוליטי לעומת כוחו של הדרג המקצועי), אתגרים בקצב העבודה השונה של שני המגזרים, פערים ערכיים והשפעתם של מתחים פוליטיים (למשל השאלה אם לכלול בקרב הזכאים למענק ארגונים המסייעים לזרים בישראל) ובניית יחסי אמון באמצעות עבודה אינטנסיבית בחלוקה לצוותי עבודה קטנים.

עוד מוקדם לסכם את תוצאות הפעילות של הקרן, ולעת עתה הדעות חלוקות. יש המשבחים את עצם שיתוף הפעולה והרחבת סל הכלים שבידי משרד הרווחה במתן שירותים לציבור באמצעותו, ויש המטילים ספק בהצלחת הפרויקט. הם מסבירים את הספק שלהם בכך שהקרן התקשתה לחלק את כל כספיה, ונוצר הרושם שהקריטריונים שנקבעו היו מגבילים מדי ולא אפשרו למגוון ארגונים חברתיים רחב דיו להיעזר במענק כדי להתאושש מן המשבר.

12 יש לומר כי מנגנונים משותפים כאלה של תקציב ממשלתי ותרומות פילנתרופיות מוכרים בעולם. למשל הקרן הממשלתית לנזקי הצפות The Premier's Flood Relief Appeal, שהוקמה בשנת 2010 בעקבות הצפות בקווינסלנד שבאוסטרליה. כספי ממשלת קווינסלנד ותרומות מטעם עסקים וגורמים פרטיים אחרים הועברו לקרן זו.

למעשה, מורכבות ואמביוולנטיות מצד הפילנתרופיה בעניין שיתופי פעולה עם הממשלה בישראל הן לא דבר חדש. כך עולה גם מן המחקר שערכנו בשדה המוסדי של קרנות פילנתרופיות בישראל (שהוזכר לעיל) שבמסגרתו ביררנו אם יש לקרנות נטייה להתאים את הפעילות שלהן לסדרי העדיפות הממשלתיים. מרבית המשיבים השיבו על שאלה זו בשלילה, ובכל זאת כ-30% מהם השיבו בחיוב ועוד כ-20% העידו על הנטייה להתאים את הפעילות לסדרי העדיפות של השלטון המקומי. כך או אחרת, משנשאלו על הנטייה להתאים את הפעילות לסדרי העדיפות הממשלתיים או על הנטייה להימנע מכך, הדגישו משיבים רבים, בין שהם נוטים לכך ובין שלא, את החשיבות הגדולה שבעצמאות ובאוטונומיה שלהם בקבלת החלטות על תחום הפעילות ועל אופן הפעולה, באי־תלות שלהם בממשלה ובשיקולים המקצועיים שלהם בנבדל מאינטרסים ממשלתיים. את הנטייה להתאים את הפעילות שלהם לסדרי עדיפות ממשלתיים הם הסבירו באופן אינסטרומנטלי – יעילות, מינוף משאבים והשגת אימפקט רחב.

הסברים דומים קיבלנו גם בשאלה בדבר שיתוף פעולה עם הממשלה או עם השלטון המקומי. בהקשר זה דיווחו מעט למעלה ממחצית מן המשיבים על שיתופי פעולה עם המגזר הציבורי והסבירו כי שיתופי הפעולה הללו מגדילים את התקציב, את האימפקט ואת הקיימות של פרויקט לאורך זמן. יתרה מזו, הפילנתרופיה גורסת כי באמצעות שיתוף הפעולה היא מתווכת את הצרכים של הארגונים החברתיים והציבור לממשלה, אך הטרמינולוגיה שהם משתמשים בה מעידה, שוב, על אמביוולנטיות: "לית ברירה", "כורח", "נחוח", "נדרש".

התמונה האמביוולנטית והמורכבת של העמדה כלפי שיתוף פעולה עם הממשלה ממשיכה להופיע גם כאשר מדובר במשבר הנוכחי ובמשברים עתידיים. בהקשר זה תיארו משיבים, כמו גם האינפורמנטיות שלנו, משבר אמון על רקע המצב הפוליטי בישראל והאי־יציבות השלטונית, משבר שהוחרף עם פרוץ מגפת הקורונה, אז הוגדר תפקודה של הממשלה "לוקה" ו"כושל".

כאשר התבקשו המשיבים להעריך כיצד ישפיעו המשבר הפוליטי ומשבר הקורונה על שיתופי הפעולה בין הפילנתרופיה לממשלה הצטיירה, שוב, תמונה מורכבת. ראשית, נשמעו הערכות לכאן ולכאן באשר לתפקידים שהממשלה תיקח על עצמה בעתיד הנראה לעין לנוכח המשבר. היו שסברו שהממשלה תשקיע יותר בשירותים החברתיים, והיו שהביעו חשש שהממשלה תיסוג עוד יותר מאחריותה לשירותים החברתיים, בין היתר

בשל מחסור תקציבי חמור. שנית, למרות משבר האמון ועל אף האתגרים שבשיתוף פעולה, השיקולים האינסטרומנטליים של הגדלת המימון, יעילות, השגת אימפקט רחב וקיימות לאורך זמן משחקים תפקיד מכריע ומטים את הכף להמשך בניית שיתופי פעולה, כפי שטענו גם האינפורמנטיות: "מאוד חיזק את המקום של התפקיד שלהם כפילנתרופים ליזום, ליצור מודלים, להאיר עם הפנס מקומות שהם פחות מטופלים. עדיין יש ציפייה שהממשלה תשים כסף, בשל סדרי הגודל. הם לא באים להחליף את הממשלה".

השיקולים הללו מעוגנים באופטימיות ובתקווה, שבחלקן גם הן תולדה של אירועי המשבר. הסיבה לכך היא שלצד משבר האמון מצד הפילנתרופיה, שחקנים פילנתרופיים מזהים מצד הממשלה הבנות חדשות גם באשר לזהותה המובחנת של הפילנתרופיה לעומת ארגונים חברתיים. עוד הם מזהים מצד הממשלה הבנה טובה יותר של משמעותם של יחסי שותפות, לרבות החשיבות של התייעצות וקבלת החלטות משותפת. הם רואים שהממשלה נזהרת יותר בכניסתה לשותפות, על משמעויותיה העמוקות: "מאז יש זהירות יתר מצד הממשלה בכניסה לשותפות וחשיבה ביקורתית בטרם כניסה לשותפות חדשה, המבוססת גם על הערכה מקצועית אחרת, חדשה, כלפי הידע, הניסיון, המקצועיות של הפילנתרופיה ולא רק תפיסה צרה של מקור מימון".

דיון מסכם: משבר הקורונה כמאיץ שותפויות בין-פילנתרופיות וכמחדד היבטים בקשרי פילנתרופיה-ממשלה

"הפילנתרופים מבינים את הכוח של היחד שלהם, של החיבוריות ביניהם; וששיתוף פעולה עם הממשלה צריך מהיום להיבנות אחרת [...] ה'ביחד' הוא כוח, אפילו אל מול 'אויב' משותף"

משבר הקורונה בישראל – על השלכותיו החברתיות, הכלכליות והפוליטיות – השפיע משמעותית על שדה פילנתרופיית העילית המקומי. במחקר שערכנו בשדה המוסדי העידו רובם הגדול של המשיבים מטעם הקרנות הפילנתרופיות כי המשבר השפיע על פעילותן במידה רבה. לפי דיווחיהם, ההיבט העיקרי שבו הורגשה השפעת המשבר היה ההיבט האופרטיבי של הקרן, ובתוכו נתנו המשיבים תשומת לב והתייחסות מיוחדת לנושא של שיתופי פעולה – הן במרחב התוך-פילנתרופי והן במרחב הבין-מגזרי. בכל הנוגע לתחום של שיתופי פעולה ושותפויות, התמונה העולה מהממצאים היא של שתי מגמות

הפוכות או מנוגדות כביכול בתנועתן: מצד אחד, התקרבות וחיזוק ה"יחד" בקרב שחקנים פילנתרופיים; ומנגד – אמביוולנטיות ובחינה מחודשת של יחסי פילנתרופיה-ממשלה.

תמה ראשונה שעלתה מהשדה וקושרת בין שתי המגמות היא ההבנה בקרב שחקנים בשדה הפילנתרופי שבעיתות של משברים חברתיים-כלכליים קולוסליים, שיתופי הפעולה הבין-פילנתרופיים מספקים אפקט הכרחי וחשוב של "מכפיל כוח" מול משרדי הממשלה. המשבר הוצג כ"מאיץ" וכ"גורם תנופה" של חברת כוחות פילנתרופיים זה לזה, בין היתר לצורך התנהלות מול הממשלה באופן שירתום וימשוך משאבים ממשלתיים למתן מענה לצורכי חירום. תגובתה הראשונה של הממשלה למשבר והמהלכים החד-צדדיים שיישמה הובילו לשיח משותף תוך-פילנתרופי שהתאפיין בכעס ובתסכול עמוק. תחושתם של שחקנים רבים בשדה הייתה שהתנהלותה של הממשלה היא "הפרה בוטה של שותפות". הם סברו כי "אין שום תפיסת שותפות מצד הממשלה כלפי הפרטנר הפילנתרופי". שיח זה, כך נראה, עמד בבסיס ההבנה המשותפת על כוחו ונחיצותו של היחד הפילנתרופי בעת המשברית והכאוטית הזו.

גם האינפורמנטיות שריאיינו וגם ראשי הקרנות שהשתתפו במחקר תיארו את היחד של הקרנות, שהתחזק יותר ויותר, כמייצר של מכפלת כוח. הם סברו כי את הכוח הזה ניתן לתרגם להפעלת לחץ על הממשלה במסגרת של שותפויות בין-מגזריות. החבירה של קרנות ופילנתרופים נתפסה ככזו שתורמת למקסום רווחים במובן של התעצמות ערכה של הקבוצה ויכולתה להזיז תהליכים מול השותף החיצוני, קרי הממשל: "השיחה בין שותפים קיימים בשותפויות פילנתרופיות קיימות הייתה טובה, חוזקה והעמיקה אל מול נסיגת הממשלה ברגע האמת".

באופן בלתי נפרד מהבנתו של אפקט מכפיל הכוח עלתה תמה נוספת מהשדה – הגישה המחודדת והמפוכחת של שחקנים פילנתרופיים כלפי שותפויות בין-מגזריות בעקבות המשבר והתנהלותה של הממשלה במהלכו. האינפורמנטיות שריאיינו תיארו כיצד חרף תחושות הכעס והתסכול ולמרות משבר האמון שנוצר בעקבות התנהלותה של הממשלה, פילנתרופים ומנהלי קרנות בישראל ממשיכים להחזיק בדעה שכדי להוביל מהלכים משמעותיים, אסטרטגיים, בעלי השפעה נרחבת ובני קיימא, שיתוף הפעולה עם הממשלה הוא הכרחי: "מימון ממשלתי בכל תחומי החברה האזרחית הוא קריטי. אי-אפשר להתעלם ממנו. מגזר פילנתרופי שחושב שיכול לעבוד בניתוק ממגזר ממשלתי משלה את עצמו

אשליות קשות. זה לא לכל אחד, זה למיטיבי לכת לעבוד עם הממשלה. [...] מה המודל שבו הכי כדאי לממשלה ולפילנתרופיה להיכנס לשותפות? מה הפרמטרים למבחן כדאיות?".

השיח האמביוולנטי של שחקנים בשדה – הבנת ההכרח שבשותפות עם הממשל מחד גיסא, ותחושות התסכול והאכזבה מאידך גיסא – ניכר היטב, ונראה שהוא התגבר בעקבות המשבר. משבר הקורונה ומשבר האמון שנוצר בעקבותיו ביחסי פילנתרופיה-ממשלה הביאו את השחקנים הפילנתרופיים לבחינה מחודשת של שיתופי פעולה עם הממשל כאשר הם שוקלים במשנה זהירות כניסה לשותפות בין-מגזרית שכזו. במובן זה אחת מתוצאות משבר הקורונה ביחסם של פילנתרופים וקרנות לשותפויות עם הממשל היא חידוד של תהליכי החשיבה על ה"איך" ולא על "האם". הדבר מתבטא בבחינה מחודשת וב"דיוק" תפיסת התפקידים והגדרתם – של הקרנות ושל הממשלה – בתוך שותפויות אלו, שכעת אין ספק שצריכות להיבנות אחרת. המרואיינות העריכו כיצד לאחר משבר הקורונה, ובהינתן רמת האמון הנמוכה הנוכחית של קרנות ושל פילנתרופים בממשלה, שחקנים פילנתרופיים יגיעו בעתיד מפוכחים, מגובשים ומוכנים יותר לשותפויות אלו ובהסתכלות שהיא תכליתית ותועלתנית יותר. הן אמרו שהאמון בכך שהממשלה היא "שותפת אמת לדרך" נפגע ושהמשבר ללא ספק חידד והעצים את התחושות האלה.

התחזית שהציגו המרואיינות בעקבות המשבר – של התעצמות האמביוולנטיות ויישום חשיבה מחודשת של שחקנים פילנתרופיים על שותפויות עם הממשלה – מקבלת אישוש מהערכותיהם של מנהלי קרנות. כאשר הללו נשאלו על הדרכים שבהן ישפיע המשבר בעשור הקרוב על שדה הפילנתרופיה הישראלי, הם הדגישו בדבריהם את ההשפעה בעיקר על תחום שיתופי הפעולה, התוך-פילנתרופיים והבין-מגזריים. תשובותיהם משקפות שילוב של חשש ותקווה – מצד אחד, חשש שמא בטווח הארוך יגרום משבר הקורונה להתרחקות של תורמים וקרנות משיתופי פעולה עם הממשלה בגלל התנהלותה הכושלת וחוסר השותפות שהפגינה; ומן הצד השני, התקווה שבטווח הארוך יביא המשבר להגברת שיתופי פעולה וחיבורים, הן בין תורמים וקרנות לבין עצמם והן בין שחקנים פילנתרופיים לגורמים בממשלה ובשלטון המקומי. ההסכמה הגורפת בסוגיה זו היא שנוכח משבר הקורונה והשלכותיו, הגברתם של שיתופי פעולה היא מגמה הכרחית וחשובה, בפרט משום ההערכה שבשנים הקרובות תיאלץ החברה הישראלית להתמודד עם צמצום בתקציבים ציבוריים וסגירתן של עמותות ובד בבד עם אתגרים רבים יותר ועלייה בצרכים ובמצוקות. עם זאת נראה כי הסכמה זו נוגעת בעיקרה למרחב התוך-פילנתרופי, כלומר משקפת

שאיפה שהיא יותר לכיוון הגברתן וחיזוקן של שותפויות בין שחקנים פילנתרופיים מאשר לעבר שותפויות בין-מגזריות. באופן כללי העריכו המשיבים כי בשנים שלאחר משבר הקורונה תהיה הסתמכות פחותה יותר על כספי ממשלה ומנגד הסתמכות רבה יותר על שיתופי פעולה פילנתרופיים. "כשהממשלה לא מתפקדת והמשאבים הכלליים מצטמצמים, הפילנתרופיה חייבת להיות יותר נוכחת ואסטרטגית."

במאמר זה בחנו כיצד השפיע משבר הקורונה בישראל על שיתופי פעולה ועל תפיסות כלפי שיתופי פעולה. מחקרנו האיר מגמות של חיזוק והאצת החיבוריות במרחב התוך-פילנתרופי ושל חידוד והנכחת האמביוולנטיות במרחב הבין-מגזרי. כפי שהוצג בפרק התאורטי, הספרות המחקרית על פילנתרופיה של בעלי הון בישראל עמדה על יחסי הגומלין המורכבים והמתוחים ששררו בעשורים האחרונים בין הפילנתרופיה לממשלה ועל יחסם הביקורתי והמסתייג של פילנתרופים מובילים כלפי השלטון הנוכחי. מורכבות זו נובעת הן מהיבטים מבניים-מוסדיים והן מהיבטים פוליטיים של יחסי הכוחות של הון-שלטון במציאות הישראלית.¹³ עם זאת אותם חוקרים מצביעים על עשייה פילנתרופית שמתאפיינת בתחושת שליחות לאומית-ציונית ובמעורבות בפעילות ממשלתית-ציבורית (ובכלל זה ציפייה מהממשל להיות מעורב בפעילותם) המייחדות ומבדלות את השדה הפילנתרופי הישראלי. אמביוולנטיות מובנית זו ביחסם של שחקנים פילנתרופיים ישראלים לממשל, למוסדותיו ולנציגיו הייתה קיימת אפוא עוד קודם לפרוץ משבר הקורונה בישראל במרץ 2020.

על רקע זה נראה כי משבר הקורונה, שנוסף על המשבר הפוליטי המחרף שישראל נמצאה בו בשנים האחרונות, העצים וחידד את המתחים הפוליטיים ואת הדיסוננסים המבניים שבין השדה הפילנתרופי לשלטון בישראל. התנהלותה של הממשלה עם פרוץ המשבר, לנוכח האתגרים החברתיים-כלכליים שהוא הביא, ובמסגרת שותפויות בין-מגזריות בפרט, העמיקה את הבקע שהלך ונפער בין הצדדים וחייבה את השדה הפילנתרופי לבחון מחדש את שיתופי הפעולה. משבר הקורונה שימש, אם כן, כמאיץ וכמחדד בשני מרחבי הפעולה – בזה התוך-פילנתרופי ובזה הבין-מגזרי:

13 ראו ברקאי, 2008; סילבר, 2008; אלמוג-בר וזיכלינסקי, 2010; שמיד ושאל בר ניסים, 2015; קראוז-להב, Silber, 2012; Shimoni, 2017; Krauz-Lahav & Kemp, 2020 ;2020

הוא שימש כמאיץ של הקמת שותפויות וחיזוק החיבוריות בין שחקנים פילנתרופיים (לעיתים קרובות כ"מכפיל כוח" מול הממשל), והוא שימש כמחדד ההבנה של יתרונותיה של שותפות תוך-פילנתרופית. באופן בלתי נפרד מאלה הוא גם שימש כמאיץ של ראייה מפוכחת וזהירה בקרב שחקנים כלפי שותפויות בין-מגזריות והביא לחשיבה מחודשת על טיבן ומהותן של שותפויות אלו בעת משבר ובשנים שאחריו. שאלה פתוחה היא עד כמה מגמות אלו יימשכו לאורך הזמן, בטווח הבינוני ובטווח הארוך, כל עוד השלכותיו החברתיות והכלכליות של המשבר נוכחות וגם לאחר שיחלפו.

מקורות

אלמוג-בר, מיכל, ואסתר זיכלינסקי (2010). "זו הייתה אמורה להיות שותפות": יחס הגומלין בין קרנות פילנתרופיות לממשלה במיזם יניב. **ביטחון סוציאלי** 83, 161-194. ברנר, נאוה, אסנת חזן, אבישג רודיק, והלל שמיד (2010). סקר קרנות פילנתרופיות וגופי מימון בישראל. ירושלים: המרכז לחקר הפילנתרופיה בישראל - האוניברסיטה העברית בירושלים.

ברקאי, תמר (2008). אחריות חברתית של עסקים: ניאוליברליזם בתרגום ציוני. **תיאוריה וביקורת** 33, 45-71.

גדרון, בנימין, יעל אלון, אביטל שלנגר, ורביב שוורץ (2006). **מגזר הקרנות הפילנתרופיות וארגוני המימון בישראל: מאפיינים, תפקידים, יחסים עם הממשלה ודרכי התנהלות**.

באר שבע: המרכז הישראלי לחקר המגזר השלישי - אוניברסיטת בן-גוריון בנגב. חסקי-לוונטל, דבי, ופולה קבלו (2006). **מהנדיב הידוע ועד לקרן החדשה בישראל:**

ערוצי תרומה לארץ ישראל ולמדינת ישראל משלהי התקופה העות'מאנית ועד היום. ירושלים: המרכז לחקר הפילנתרופיה בישראל - האוניברסיטה העברית בירושלים.

ממן, דניאל (2004). קבוצות עסקיות בכלכלה הישראלית: גורמי התגבשות והתעצמות. בתוך דני פילק ואורי רם (עורכים). **שלטון ההון: החברה הישראלית בעידן הגלובלי**.

ירושלים ותל אביב: מכון ון ליר והוצאת הקיבוץ המאוחד, 116-130. סילבר, אילנה (2008). עידן הפילנתרופים? המקרה הישראלי. **חברה אזרחית ומגזר שלישי בישראל**, (1), 9-32.

עציוני-הלוי, חוה (1997). **מקום בצמרת: אליטות ואליטיזם בישראל**. תל אביב: צ'ריקובר. פילק, דני, ואורי רם (עורכים) (2004). **שלטון ההון: החברה הישראלית בעידן הגלובלי**.

ירושלים ותל אביב: מכון ון ליר והוצאת הקיבוץ המאוחד.

פרנקל, מיכל (2000). ההיסטוריה הנעלמה של היד הנראית: מיסודו של שדה הניהול בישראל. חיבור לשם קבלת תואר דוקטור. אוניברסיטת תל אביב.

קימרלינג, ברוך (2001). **קץ שלטון האחוסלים**. ירושלים: כתר.

קראוז-להב, נועה (2013). פילנתרופית "דור ההמשך" של האליטות העסקיות בישראל: אתנוגרפיה של קבוצה חברתית בהתהוות. חיבור לשם קבלת תואר מוסמך. אוניברסיטת תל אביב.

קראוז-להב, נועה (2020). אליטות, פילנתרופיה ושאלות של הבדל: אתנוגרפיה של אליטה כלכלית-פילנתרופית בישראל. חיבור לשם קבלת תואר דוקטור. אוניברסיטת תל אביב.

רודיק, אבישג (2007). **לא רק אהבת האדם: הפילנתרופיה בראי התיאוריה והמחקר**. ירושלים: המרכז לחקר הפילנתרופיה בישראל – האוניברסיטה העברית בירושלים.

שמיד, הלל, וחנה שאול בר ניסים (2015). **"הילכו שניים יחדיו בלתי אם נועדו?" – יחסי הפילנתרופיה והממשלה בישראל: תמונת מצב וחשיבה לעתיד**. ירושלים: המרכז לחקר הפילנתרופיה בישראל – האוניברסיטה העברית בירושלים.

שמעוני, ברוך (2009). **עסקים ופילנתרופיה חדשה בישראל: אתנוגרפיה של תורמים גדולים**. ירושלים: המרכז לחקר הפילנתרופיה בישראל – האוניברסיטה העברית בירושלים.

Jewish Funders Network. The Guide to Funder Collaboration with the Government of Israel (GOI).

Krauz-Lahav, Noa, & Adriana Kemp (2020). Elite without elitism: Boundary work and the Israeli elite philanthropy in a changing field of power. *Social Problems* 67(2), 324–341.

McCambridge, Ruth (2020, March 20). A growing group of foundations pledge no "business as usual" with COVID-19. *NPQ*.

Ostrower, Francie (1995). *Why the wealthy give: The culture of elite philanthropy*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Schmid, Hillel, & Avishag Rudich (2012). Elite philanthropy in Israel: Characteristics, motives and patterns of contribution. *Society* 49(2), 175–181.

Shimoni, Baruch. (2017). Mega-donors perspectives on philanthropy and government relations in Israel. *Society* 54(3), 261–271.

Silber, Ilana (2012). The angry gift: A neglected facet of philanthropy. *Current Sociology* 60(3), 320–337.

Toepler, Stefan, & Alan Abramson (2021, March 5). [Government/foundation relations: A conceptual framework and evidence from the U.S. federal government's partnership efforts](#). *Voluntas* 32, 220–233.

ד"ר נועה קראוד־להב, החוג לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה והמכון למשפט ופילנתרופיה, אוניברסיטת תל אביב.
דוא"ל: noakrauz@tauex.tau.ac.il

עו"ד גליה פיט, המכון למשפט ופילנתרופיה, אוניברסיטת תל אביב.
דוא"ל: gfeit@tauex.tau.ac.il